

Občina Žalec

Kačji pastirji

ribnika Vrbje
pri Žalcu
z okolico

Dragonflies

of the Vrbje fishpond
near Žalec and its
surroundings

Društvo za proučevanje ptic in varstvo narave

Dragonflies of the Vrbje fishpond near Žalec and its surroundings

The Vrbje fishpond is of artificial origin and is situated south of the village Vrbje pri Žalcu in close proximity of the Savinja river. Considering its landscape and biodiversity, the pond with its surroundings ranks among the most diverse and rich areas in the Lower Savinja valley. In 2008, the municipality Žalec protected the area by decree as a landscape park.

Dragonflies are among the most spectacular insects. They instantly attract attention with their beautiful colours and amazing flight skills. But a closer look reveals their strikingly interesting life history with a predatory way of life, unique mating behaviours and many other unexpected traits. Did you know that their life cycle is actually stretched between two worlds — water, where they spend the longer part of their life as larvae and air, which they conquer as winged adult insects?

In Slovenia, 74 species of dragonflies are known to occur, of which 31 species have been so far recorded from Vrbje fishpond and its near surroundings. Most of these species can be observed around the pond itself. Among the 25 species recorded here, the Blue-eye *Erythromma lindenii* and Spotted Darter *Sympetrum depressiusculum* are considered especially rare and endangered. The dragonfly communities around the stream Struga and the river Savinja are different, typically consisting of riverine species like Beautiful Demoiselle *Calopteryx virgo*, Banded Demoiselle *C. splendens*, Small Pincertail *Onychogomphus forcipatus* and Common Clubtail *Gomphus vulgatissimus*. Along Savinja, also the endangered Green Snaketail *Ophiogomphus cecilia* has been spotted, while the largest European dragonfly — Balkan Goldenring *Cordulegaster heros* has been found in some of the Savinja tributaries, e.g. the streams Lokavec and Zibika near Griže. All that is needed for dragonfly observation is a warm, sunny day between the end of April and the end of September, and some patience in slowly approaching them with a camera or binoculars. And of course, don't be afraid, dragonflies are completely harmless to humans—they don't sting, and are not poisonous or noxious in any way. Enjoy the beautiful colours and flight acrobatics of a diverse dragonfly world around Vrbje!

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

595.77(497.4Žalec)

BEDJANIČ, Matjaž
Kačji pastirji ribnika Vrbje pri Žalcu z
okolico / [tekst, fotografije in risba Matjaž
Bedjanič ; uredil Milan Vogrinj]. - Rače : DPPVN -
Društvo za proučevanje ptic in varstvo narave,
2014

ISBN 978-961-93161-1-5

COBISS.SI-ID 71690497

Tekst, fotografije in risba:

Matjaž Bedjanič

Uredil:

Milan Vogrin

Izdalo:

DPPVN – Društvo za proučevanje ptic in varstvo narave,
www.dppvn.eu

Rače, 2014

Sofinancerja:

Občina Žalec, MIO-ECSDE - Grčija

Ribnik Vrbje pri Žalcu z okolico

Ribnik Vrbje je umetnega nastanka in leži južno od naselja Vrbje pri Žalcu v Savinjski dolini, tik ob reki Savinji. Območje ribnika sodi, skupaj z okolico, med biotsko najraznovrstnejša območja v Spodnji Savinjski dolini, s poudarjeno krajinsko, predvsem pa veliko ekološko in biotsko vrednostjo. Poleg samega ribnika najdemo tukaj na razmeroma majhnem območju številne različne habitatne tipe, od kulturne krajine z mejicami in travniki, ostankov poplavnega gozda, mlinščic in potokov, do reke Savinje s strmimi bregovi, obrežno vegetacijo in prodišči. Zaradi nekdaj dokaj ekstenzivne rabe ter predvsem relativne redkosti večjih stoječih voda in mokriščnih habitatnih tipov v Savinjski dolini, je ribnik Vrbje z okolico postal pomemben življenjski prostor za veliko število rastlinskih in živalskih vrst, še posebej ptic, dvoživk in kačjih pastirjev.

Z namenom ohranjanja ter izboljšanja krajinskih in ekoloških značilnosti območja, je Občina Žalec širše območje ribnika Vrbje leta 2008 zavarovala kot krajinski park. Po *Odloku o zavarovanju ribnika Vrbje z zaledjem za krajinski park* (Ur. l. RS 56/2008), obsega zavarovano območje sam ribnik Vrbje z obrežnim pasom, del struge Savinje z obrežno vegetacijo, ostanke nekdanjih gmajn med Savinjo in Strugo ter intenzivne kmetijske površine v severnem delu območja.

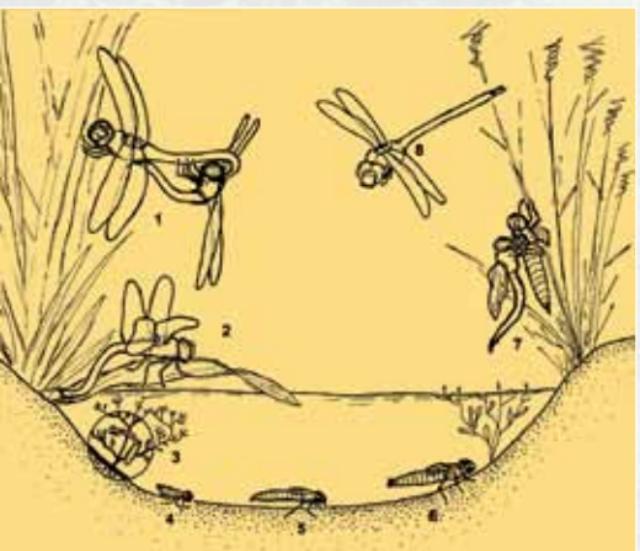
Ribnik Vrbje z oklico je pomembno življenjsko okolje za veliko število rastlinskih in živalskih vrst, še posebej ptic, dvoživk in kačjih pastirjev.

Kratka predstavitev kačjih pastirjev

Kače pastirje (lat. Odonata) uvrščamo med žuželke. Njihovo življenje je vezano na vodo in ob potokih, ribnikih in mlakah jih tudi najpogosteje srečujemo. Zaradi čudovitih barv in osupljivih letalskih vragolij jih pozna prav vsak ljubitelj narave.

Le malokdo pa ve, da so kačji pastirji pravcate »dvoživke« in da je njihov življenjski krog razpet med dvema svetovoma – med vodo in zrakom. Veliko večino svojega življenja preživijo namreč skriti našim očem kot ličinke v vodi. Te so zelo uspešne plenilke, hranijo pa se z različnimi vodnimi živalmi. Rastejo stopenjsko oz. le ob levitvah, ki jih je navadno več kot deset. Ličinke niso odraslim kačjim pastirjem

prav nič podobne in na bodoče krilate žuželke opozarjajo le dobro vidne zaslove kril. Po nekaj mesecih, pri nekaterih vrstah celo po več letih, so ličinke slednjič pripravljene na preobrazbo in slovo od vodnega bivališča. Ponoči ali zgodaj zjutraj zapustijo vodno okolje, pretesna hitinjača poči in »rodijo« se odrasle krilate žuželke, ki nas ob potokih, mlahah, ribnikih in jezerih navdušujejo od srede pomlad do začetka jeseni. Ob vodah najpogosteje srečujemo odrasle samčke kačjih pastirjev, medtem ko se samičke, podobno kot mladostni osebki, najraje zadržujejo ob robu gozda, na jasah in ob mejicah ter prihajajo k vodi večinoma le v času paritve in odlaganja jajčec.

Razvojni krog kačjega pastirja:

- 1 - parjenje,
- 2 - odlaganje jajčec,
- 3-6 razvoj ličinke,
- 7 - zadnja levitev oz. preobrazba,
- 8 - odrasel osebek.

Pri nas živeče kačje pastirje delimo v dva podredova in sicer enakokrile kačje pastirje (lat. *Zygoptera*) in raznokrile kačje pastirje (lat. *Anisoptera*). Enakokrili kačji pastirji so manjše in nežne žuželke s kladivasto oblikovano glavo, na kateri so oči dobro ločene, z vžigalicami podobnim zadkom ter skoraj enako oblikovanima paroma kril, ki jih nekateri zlagajo nad zadkom, spet drugi pa držijo rahlo razprtia. Raznokrili kačji

pastirji so praviloma večje in bolj robustno grajene žuželke, pri katerih velike sestavljeni oči zavzemajo skoraj celotno površino glave, zadnji par kril, ki jih med počitkom držijo široko razprtja, pa je na bazi močno razširjen.

Zaradi najrazličnejših človekovih posegov v naravo so številne vrste kačjih pastirjev danes močno ogrožene. Ogrožajo jih izsuševanja mokrišč, zasipavanje mlak in mrtvic, regulacije rek in potokov ter intenzivno ribogojstvo in neustrezeno ribiško upravljanje stoječih voda.

V Sloveniji smo doslej odkrili kar 74 različnih vrst in podvrst kačjih pastirjev, preko 30 vrst pa lahko opazujemo tudi ob ribniku Vrbje in v bližnji okolici. Preden vas povabimo k njihovemu opazovanju v naravi in predstavitvi teh zanimivih žuželk na naslednjih straneh, dodajmo le še, da so kačji pastirji za človeka popolnoma nenevarni – torej ne pikajo in niso strupeni, za njihove močne čeljusti in okretna krila pa smo ljudje k sreči mnogo prevelik zalogaj!

Ličinka raznokrilega kačjega pastirja je zapustila podvodno bivališče in se preobrazilna v odraslega kačjega pastirja. Njegovo telo in krila so sprva mehka, kmalu pa toliko otrdijo, da je pripravljen na deviški let. Kot spomin na vodno življenje, ostane na obrežnem rastlinju prazna hitinjača ličinke - lev ali eksuvij.

Srčaste paritve koleslje travniškega škratca, ki ga uvrščamo med enakokrile kače pastirje, bomo ob ribniku Vrbje pogosto opazovali. Samčka prepoznamo po modri barvi, samička je zelena, telesi obeh pa krasi značilen črni vzorec. Parjenje poteka tako, da samček drži z zadkovimi priveski samičko za predprsje, ta pa konec zadka s spolno odprtino upogne do samčkovega drugotnega paritvenega aparata.

Tudi za raznokrile kače pastirje je značilno, da so samčki praviloma lepše in bolj bahavo obarvani. Samček modrega ploščca ima zadek prekrit s sinje modrim poprhom, pri samički pa je le-ta umazano rumene barve.

Kačji pastirji ribnika Vrbje pri Žalcu z okolico

Na območju ribnika Vrbje in bližnje okolice je bilo med leti 1997-2012 zabeleženo pojavljanje 31 vrst kačjih pastirjev, ki pripadajo 9 družinam. Med drobnimi enakokrili- mi kačjimi pastirji (Zygoptera) je bilo doslej tukaj najdenih 11 vrst, skupno 20 vrst pa je bilo tod opaženih raznokrilih kačjih pastirjev (Anisoptera).

Pri vrstah, ki so v spodnji tabeli naštete po posameznih družinah, so navedena tako latinska, kot tudi slovenska imena. Ogrožene vrste so označene s temnejšo barvo, pri čemer je navedena tudi kategorija njihove ogroženosti po *Pravilniku o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam* (Ur. I. RS, št. 82/2002, 42/2010) oz. status za- varovanja po *Uredbi o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah* (Ur. I. RS št. 46/2004, 109/2004, 84/2005, 115/2007). Kot zelo okviren napotek za opazovanje je v zadnjem stolpcu navedeno še ožje območje, kjer lahko posamezno vrsto z največjo verjetnostjo pričakujemo. Gre za območja ribnika Vrbje, potoka Struge ter za reko Savinjo in njene manjše desne pritoke – potoke Lokavec, Zibiko in Artišnico. Največ vrst bomo zasledili ob ribniku Vrbje, kjer smo jih doslej našli že 25, precej manj, za vsega prste ene roke, ali le kakšnega več, pa ob Strugi ter Savinji in njenih prito- kih, kjer se pojavljajo povečini le značilne vrste oz. združbe kačjih pastirjev tekočih voda. Takšno stanje je povsem na- ravno, saj za razliko od tropskih krajev, pri nas večina vrst kačjih pastirjev naseljuje stoječe vode, kot so jezera, ribniki in mlake.

Pasasti bleščavec, ki sodi med enakokrile kače pastirje, je v Sloveniji splošno razširjen in tudi ob Savinji in Strugi ga pogosto srečamo. Samček bahavo razkazuje svojo kovinsko modro bleščavo, samička pa je bolj umirjene zelenkaste barve.

Ob Strugi so najpogosteje značilne vrste kačjih pastirjev tekočih voda. Modri in pasasti bleščavec ter sinji presličar naseljujejo celoten odsek in so tukaj zelo številčni.

Sinji presličar je ob ribniku Vrbje ter Strugi in Savinji dokaj pogost, od podobno obarvanih škratcev pa ga ločimo po razširjenih golencih drobnih nožic.

Latinsko in slovensko ime	Rdeči seznam	Uredba o zavarovanih vrstah	Območje
---------------------------	--------------	-----------------------------	---------

podred Zygoptera – enakokrili kačji pastirji

družina Calopterygidae – bleščavci

1. <i>Calopteryx splendens</i> pasasti bleščavec			Struga, Savinja
2. <i>Calopteryx virgo</i> modri bleščavec			Struga, Savinja, pritoki Savinje, Ribnik Vrbje

družina Lestidae – zverce

3. <i>Lestes sponsa</i> obvodna zverca			Ribnik Vrbje
4. <i>Lestes viridis</i> zelena pazverca			Ribnik Vrbje
5. <i>Sympetrum fusca</i> prisojni zimnik			Ribnik Vrbje

družina Platycnemididae – presličarji

6. <i>Platycnemis pennipes</i> sinji presličar			Ribnik Vrbje, Struga, Savinja
---	--	--	----------------------------------

družina Coenagrionidae – škratci

7. <i>Coenagrion puella</i> travniški škratec			Ribnik Vrbje
8. <i>Erythromma lindenii</i> prodni paškratec	Ranljiva vrsta (IUCN:V)		Ribnik Vrbje
9. <i>Erythromma viridulum</i> mali rdečeokec			Ribnik Vrbje
10. <i>Ischnura elegans</i> modri kresničar			Ribnik Vrbje, Struga, Savinja
11. <i>Enallagma cyathigerum</i> blešeči zmotec			Ribnik Vrbje

Življenje prisojnega zimnika je med kačjimi pastirji nekaj prav posebnega. Edini namreč preživi obdobje mrzle zime skrit v varnem zavetju kot odrasla žuželka. Tako ga lahko ob sončnih dnevih že marca srečamo ob lepo zaraščenih stoječih vodah.

Predstavniki zverc, med katere sodi tudi obvodna zverca, držijo med počitkom oba para kril rahlo razprtta.

Modri kresničar sodi med najpogosteje in najbolj prilagodljive vrste enakokrilih kačjih pastirjev pri nas. Tudi na območju ribnika Vrbje je zelo pogost.

V osrednji Sloveniji je prodni paškratec izjemno redek. V Savinjski dolini je bil doslej najden le ob ribniku Vrbje.

Latinsko in slovensko ime	Rdeči seznam	Uredba o zavarovanih vrstah	Območje
---------------------------	--------------	-----------------------------	---------

podred Anisoptera – raznokrili kačji pastirji

družina Gomphidae - porečníki

12. <i>Gomphus vulgatissimus</i> popotni porečník	Ranljiva vrsta (IUCN:V)		Struga, Savinja
13. <i>Onychogomphus forcipatus</i> / bledi peščenec			Savinja, pritoki Savinje
14. <i>Ophiogomphus cecilia</i> kačji potočník	Ranljiva vrsta (IUCN:V)	Priloga 1A, 2A	Savinja

družina Aeshnidae - deve

15. <i>Aeshna cyanea</i> zelenomodra deva			Ribnik Vrbje
16. <i>Aeshna mixta</i> bleda deva			Ribnik Vrbje
17. <i>Anax imperator</i> veliki spremjevalec			Ribnik Vrbje

družina Cordulegastridae - studenčari

18. <i>Cordulegaster heros</i> veliki studenčar	Ranljiva vrsta (IUCN:V)	Priloga 1A, 2A	Pritoki Savinje
--	----------------------------	-------------------	-----------------

družina Corduliidae - lebduhi

19. <i>Cordulia aenea</i> močvirski lebduh			Ribnik Vrbje
20. <i>Somatochlora meridionalis</i> sredozemski lesketnik			Struga, pri-toki Savinje

družina Libellulidae - ploščci

21. <i>Crocothemis erythraea</i> opoldanski škrlatec			Ribnik Vrbje
22. <i>Libellula depressa</i> modri ploščec			Ribnik Vrbje
23. <i>Libellula quadrimaculata</i> lisasti ploščec			Ribnik Vrbje
24. <i>Orthetrum albistylum</i> temni modrač			Ribnik Vrbje
25. <i>Orthetrum brunneum</i> sinji modrač			Ribnik Vrbje, Savinja
26. <i>Orthetrum cancellatum</i> prodni modrač			Ribnik Vrbje
27. <i>Sympetrum depressiuscu-lum</i> / stasiti kamenjak	Prizadeta vrsta (IUCN:E)	Priloga 1A, 2A	Ribnik Vrbje
28. <i>Sympetrum fonscolombii</i> malinovorodeči kamenjak			Ribnik Vrbje
29. <i>Sympetrum sanguineum</i> krvavordeči kamenjak			Ribnik Vrbje
30. <i>Sympetrum striolatum</i> progasti kamenjak			Ribnik Vrbje
31. <i>Sympetrum vulgatum</i> navadni kamenjak			Ribnik Vrbje

Reka Savinja je ob ribniku Vrbje mestoma še vedno lepo ohranjena, z dinamičnim tokom, prodišči ter obrečnim vrbovjem. Tukaj srečamo značilne vrste tekočih voda, kot so modri in pasasti bleščavec, bledi peščenec ter popotni porečnik.

Ogroženi popotni porečnik je vrsta tekočih voda. Odrasli osebki se pojavljajo maja in junija. Raztreseno je razširjen po vsej Sloveniji, pojavlja se tudi ob Savinji in Strugi.

Ličinke popotnega porečnika niso odraslim krilatim žuželkam prav nič podobne. Živijo zakopane v dno zamuljenih ali mivkastih predelov potokov, kanalov in rek.

Kačji potočnik je kot evropsko ogrožena živalska vrsta zavarovan s številnimi mednarodnimi naravovarstvenimi konvencijami. V Savinjski dolini je bil prvič in edinič zabeležen ob reki Savinji pri Vrbju.

Kačji pastirji odlično vidijo, s pomočjo sestavljenih oči zaznavajo plen ali nevarnost na razdalji več metrov. Pri raznokrilih kačjih pastirjih, kamor sodi tudi bleda deva, pokrivajo velike sestavljenе oči skoraj celotno glavo.

Veliki studenčar je z razponom kril krepko preko decimetra največji kačji pastir v Evropi. Živi v počasi tekočih gozdnih potokih, kot sta Lokavec in Zibika, severozahodno od vasi Griže.

Sredozemskega lesketnika prepoznamo po kovinsko zeleni obarvanosti telesa. Srečamo ga ob osenčenih nižinskih potokih.

Opuščeni ribniški bazeni na zahodni strani ribnika Vrbje imajo bogato razvito vodno in obrežno rastlinje in so kačjim pastirjem zelo po godu.

Temni modrač je
pogost ob ribniku
Vrbje, srečamo ga tudi
na nasipih ob Savinji.

Paritveni koleselj
progastega kamenjaka.
Rdeč samček drži z
zadkovimi priveski
rjavkasto samičko
za glavo, le-ta pa se
je z nogami oklenila
njegovega zadka.

Ogroženi stasiti
kamenjak se ob ribniku
Vrbje očitno še uspe
prilagoditi ribogojskemu
upravljanju, vendar je
zaradi preštevilnih ribjih
ust njegova populacija
zelo majhna in ogrožena.

Literatura

- BEDJANIČ, M. 2003: Kačji pastirji - Odonata. V: Sket, B., M. Gogala & V. Kuštor, ured., Živalstvo Slovenije, str. 281-289, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana. 664 str.
- BEDJANIČ, M. 2012: Inventarizacija favne kačjih pastirjev ribnika Vrbje pri Žalcu z okolico (Insecta: Odonata). DPPVN - Društvo za proučevanje ptic in varstvo narave, Rače. 32 str.
- BELLMANN, H., 1993: Libellen: beobachten, bestimmen. Naturbuch Verlag, Augsburg, 274 str.
- DIJKSTRA, K-D. B., (Ed.) & LEWINGTON, (Illustr.) 2006: Field guide to the Dragonflies of Britain and Europe. British Wildlife Publishing, Dorset.
- KOTARAC, M. 1997: Atlas kačjih pastirjev (Odonata) Slovenije z Rdečim seznamom: projekt Slovenskega odonatološkega društva. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. 205 str.
- VOVK PETROVSKI, G. ured. 1997: Ribnik Vrbje z okolico: Vodnik. Društvo Radoživ, Žalec. 52 str.
- WENDLER, A. & J. NÜSS, 1992: Libellen. Deutscher Jugendbund für Naturbeobachtung, Hamburg. 129 str.

Odlok o zavarovanju ribnika Vrbje z zaledjem za krajinski park. Uradni list RS, št. 56/2008: 6165-6168.

